

Logaldat Sámi girkobeivviid oktavuo~as Johkamohkis 18.- 20.06.04

Inga Ravna Eira

Sámi Girkoráđđi lea mu bivdán hállat sámi tabuaid birra girkus. Mun dulkon dán nu ahte Sámi Girkoráđđi ja nu maiddái girku dáiinna lágiin hálida gullat sámi oainnuid dán ášši birra.

Mii lea tabu?

Dat lea dakkár ášši man birra eai hála.

Ášši man birra ii galgga hállat.

Dás lea maid dieđusge gažaldat gean tabuat dat leat. Dás lea dieđusge sáhka girku tabuaid birra sámi vieruid ja kultuvrra ektui. Danne lea ságastallamis boastto bajilčála.

Mun lean muhtun láhkai gáidan girkus. Dassái lea jo lagabui 20 jagi. Munnje šattai oktavuohta girkuai váttisin danne go mu mielas orui leamen nu ahte mun in dovdan iežan ollásit dievaslaš olmmožin, sápmelažžan, girkus. Go dat čájehuvvui ahte girku árvvut ja sámi árvvut eai alo heiven oktii.

Munnje šattai dát noadđin. Smiehttagohten manne ja gávnnašin siva. Girkuai ii heiven dat mii munnje lei dehálaš, dat maid mun ledjen oahppan iežan sámi ruovttus ja birrasis ja mii ain lei munnje dehálaš.

Dat mii maid dagahii ahte mun in šat orron heivemin girkuai lei dat ahte girkuai ii orron berošteamen das mii dáhpáhuvai politihkkalaččat sámi servodagas. Ii gostege hállon dan birra. Mun ledjen dego olggobealde iežan servodaga.

Áiggun geahččalit čilget manne dát šadde munnje váttisin. Ja mun hálán dás daid vásáhusaid ektui mat mus leat leamaš.

Lean válljen hállat golbma tabua birra dás:

Luohti

Máinnastan- ja mitalanárbi

Sámi politihkka

Leat dieđusge ollu eará tabuat maid.

Luohti

Luohti lea okta diein áššiin maid girku dalle ii dohkkehan. Dat ii galgan gullot girkus ja kristtalččat eai galgga juoigat.

Áiggun vuos čilget mii luohti lea ja manne mii juoigat. Ja de mitalan mo mu mielas girku dalle meannudii luođi.

Mii lea luohti?

Refereren *Dajahusat*-girjái gos Nils Jernsletten čállá ná luođi ja juoigama birra:

“Juoigan lea dego ealli hállangiella.

Dat gullá olbmo eallimii.

Luohti addá olbmui iešdovddu ja nanne oktavuoda ustibiiguin ja servodaga olbmuiguin.”

Ánnjaras Ánde fas lohká ná seamma girjjis: “Luohti lea dego ustit: Go leat okto meahcis ja de muitát ustiba ja de rohttehat dan, de dat dahká millii buori, go beasat juoiggastit dan.” Ná guhkás *Dajahusat*-girjjis.

Juoigan lea maid muittašeapmi.

Juoigamiin govve luonddu, ealliid ja olbmuid.

Juoigan lea sámi álbmotšuokŋa.

Vánhemat dahje eará fuolkkit ráhkadit dovonna mánnái. Manne? Danne go sii leat buorit mánnái ja hálidit geassit máná bajás oadjebas dillái. Ja mánnái lea dát hirbmat dehálaš. Son dovda iežas leat dehálažžan ja olbmuid logus.

Nubbi doaibma lea nannet máná iešdovddu. Sii välljejit dakkár sániid mat muitalit ahte son lea dehálaš. Rábmojit čeahppin, fallin, doaimmalazžan ja nu ain. Dát han addet mánnái olmmošárvvu.

Go de máná šaddá ollesolmmožin, de oažžu ollesolbmo luoddi. Dál maid bidjet sániid mat muitalit makkár olmmoš dat lea. Sániid rábmojit su. Sihke sániid ja melodiija muitalit olbmo iešvuodaid ja govvejit su. Olmmoš dovda ahte son lea divrras ja dehálaš. Ná buoriduvvo iešdovdu. Gullevašvuhta nannejuvvo.

Manne juoigat?

Luđiin muittaša muhtuma. Go mun juoiggan iežaš. Go juoiggan su de boadán dego lagabuid su, oamastan juoidá mii lea su. Lean ilus go sus lea báhcán oppa luohiti ge nu ahte beasan su ain juoiggastit.

Juoiggastat fulkkiid, ustibiid ja oahppásiid go muittašat sin. Dahje ahte juoiggastat go deaivvat muhtun fuolkki, ustiba dahje oahpes olbmo dearvvahan dihtii su.

Heajain juiget náittospára sávvan dihtii sudnuide lihku, muhto maiddá sudno fuolkegotti dainna sávaldagain ahte šattašii buorre oktavuoha ja gaskavuoha ođđa fulkkežiid gaska.

Irgi juoigá moarsis ja moarsi fas irggis ráhkesvuodain.

Girku ja luohiti

Go kristtalašvuoha bođii Sápmái de dat lei ođđa osku. Dat lei dehálaš dan sajáiduhttit ja oažžut sápmelaččid heaitit bálvalemis vuoinjaid ja ipmiliid mat gulle sápmelaččaid boares oskui. Várra lei álggos nu ahte olbmot eai dalán čuovvolan dan ođđa oskku. Historijá čállosat čájehit ahte kristtalašvuoha sajáiduvai easkka sullii 700 jagi maŋŋil go omd. Norggas. Miššunearat geavahedje iešguđet vugiid bággen dihtii sápmelaččaid dan ođđa oskui. Namahan dás muhtun dain vugiin. Sii bolde meavrresgáriid, noiddiid deahálamos gaskaomiid. Gohčodedje siiddiid ja bálvvossajiid eahpeipmil bálvvossadjin.

Luođi dubmejedje suddun danne go noaidi dan geavahii oaffarušadettiin. Girku maid dubmii luođi suddun. Olbmot eai duostan šat juoigat almmolaččat. Ii ge skuvllas ge galgan juoigat. Eanaš sámi mánat ja nuorat eai sáhtán orrut ruovttus skuvlla váccedettiin. Ná masse sii juoigandáiddu. Girku ja skuvla nagodeigga jávkadit luođi goit ge dainna lágiin ahte ollugat amasmuvve luohái. Dál ii leat šat dábálaš ahte buohkain lea luohiti. Ollu mánat ja nuorat eai máhte juoigat eará go CD- ja kasehttaluođiid. Sii eai dovdda fulkkiid ja oahppásiid luođiid. Vaikko

velá luhti ovttá láhká eallá ge dál, de lea luođi sadji ollu sámi guovlluin beaivválaš eallimis jávkan.

1970-logus badjánii sáhka maid girku oaivvilda luođi birra. Dalle dominerii dat oaidnu ahte girkus ii heive juoigat danne go dat lea suddu.

Dalle barga mun áktiivalaččat girkobargin ja ledjen oskkudovddasteaddji.

Áddejin fargga ahte dan ii galgga dahkat. Ii ge eisege dakkár gii manná rihpain, eahkedismállásiin ja oahpaha mánáid sotnabeaiskuvllas. Muhto munnje lei ja lea dát lunddolaš.

Seammás ledjen mielde ovddideamen sámi kultuvrra ja sámegeiela politihkkalaš bargguin. Mu mielas lei áibbas lunddolaš oahpahit luođi skuvllas. Oahpahin luođi skuvllas. Mu mielas lei dat áibbas lunddolaš. Guovdageainnus mearredii dien áiggi skuvlastivra ahte skuvllas ii galgga oahpahit luođi.

Munnje šattai dát váttis ášši danne go munnje lei luohti hui divrras. Mun lean dan oahppan iežan vanhemiin, ádjás ja fulkkiin. Dat lea álo leamaš lunddolaš oassin mu eallimis. Juoiggadan hui dávjá. Dalle maid dahken dan. Luđiin mun máinnun ipmila sivdnádusaid nugo jogaid, jávrriid, duoddariid, orohagaid, ealliid ja olbmuid. Jerren dávjá manne lea sámi álbmot šuokŋa eambo suddolaš go eará álbmogiid šuoŋat. In ádden dan.

Ohcagohten čilgehusaid Biibalis. Dán oktavuodas ohcen veahki ja čilgehusaid Biibalis. Fuomášin maddái ahte girku ollu áššiin lei gáidan čállagis. In ge gávdnan gos ge Biibalis gos luohti livččii dubmejuvvon suddun. Gávdnen ollu čálabáikkiid maid sáhtii geavahit dulkot luođi suddun. Muhto dát lea dulkonášši.

Gávdnen maid čálabáikkiid maid sáhtii dulkot ahte bealuštedje luođi nugo omd. 150. Sálbma Sálmmaid girjjis:

Halleluja!

Máidnot lpmila su bassi báikkis,

rámidehket su su alla almmis.

Máidnot su su fámlaš daguid dihtii,

máidnot su su stuorra válddi dihtii./p>

Máidnot su čuoddji dorvviin,

máidnot su hárpain ja lyrain.

Máidnot su rumbbuin ja dánsumiin,

máidnot su streangačuojanasain ja njurggonasain.

Máidnot su čuoddji symbálaiguin,

máidnot su čuojaheaddji symbálaiguin.

Buot mas lea vuoinnas, máidnos Hearrá.

Halleluja!

Imaštišgohten manne girkus ii galgan luohiti geavahuvvot. Ja maiddái dan mo luohiti sáhtii leat suddu dat mii lea vuolgán ráhkkesvuodas ja ustitvuodas. Dat mii čatná olbmuid lahkalaš. Dat mii čájeha ahte olbmot atnet nuppiid dássálaš olmmožin. Justa nu go Biibalis čuožžu dan nubbin stuorámus báhkkomis:

"Don galggat ráhkistit lagamuččat nugo iežat."

Ollu sámi báikkiin eai suova vel otnge searvegottit juoigat girkuin, váikko velá ollu lea ge rievdan 1970-logu rájes ná positiivvalaččat. Mun dieđán ahte muhtun searvegottiide lea luohiti lunddolaš.

Go dat odđa liturgijja, mii lea ráhkaduvvon sámi musihka vuodul, bodii sámi searvegottiide de dagahii dat ollu digaštallama. Dat lei mu mielas buorre. Olbmot besse buktit iežaset oaiviliid. Muhto dát čájehii ahte áigi ii lean velá láddan nu ahte luohiti livččii lunddolaš oassin girkus. Ii ge oro velá otnge ge leamen nu.

Máinnastan- ja mitalanárbi

Nubbi dain áššiin maid mu mielas ii orron girku dohkkeheamen lei min oktavuohhta máinnas- ja mitalanárbevrrui.

- *Mii lea máinnas- ja mitalanárbi?*

Máinnasteapmi gullá sámi njálmmálaš girjjálašvuhtii mas leat guhkes árbevierut. Máinnas- ja mitalanárbevrrui gullet máidnasat, mitalusat, cuvccat, diiddat ja sátnevádjaset.

Máidnasiin ja mitalusain ledje mánga dehálaš doaimma dološ sámi servodagas. Váikko sámi

servodat lea ollu rievdan, leat máidnasat ain ealli oassin min kultuvrras.

Earuhit buori bahás.

Earuhit mii lea riekta ja mii lea boastut.

Olbmot máinnastedje dan sadjái go gieldit ja gohčcut.

Máinnastedje rávven ja cuiggodan dihtii sihke mánáid ja ollesolbmuid

Máinnasteapmi nannii gullevašvuoda go olbmot čoahkkanedje.

Máinnastettiin bohte maddái ovdan oainnut luonddu ja luonddugáhhtema ektui.

Máidnasat nannejedje čearddalaš iešdovddu.

Myhta *Beaivvi bártni soagnomátki jiehtanasa nieidda lusa* muitala ahte sápmelaččat leat beaivváža manjisboahttit.

Gávdnojit máidnasat sámiid álgoáiggiid birra.

Leat máidnasat mat muitalit sápmelaččaid oktavuodaid birra eará álbmogiiguin gos stálut ja čuđit eai biđe geanohis, muhto gávvilis sámiin.

Muhtun máidnasat govvejit mo buot lea šaddan dahje sivdniduvvon. Buot álbmogiin orrot gávdnomin dákkár muitalusat. Dát leat dávjá čadnon oskui. Maiddái sápmelaččaid muitalusain leat čielga oktavuodát dološ oskui ja máilbmegovvii.

Girku ja máidnasat

Sámi girjjálašvuoda ruohttasat leat vuolgán sámiid dološ oskkus. Dološ servodagas lei osku dárkilit čadnon birgejupmái man vuodđun lei luondu. Osku lei oassi beaivválaš eallimis. Go kristtalašvuolta bođii, de gildojuvvui dát osku. Buot mii dasa gulai gildojuvvui. Muhto dološ osku ii jávkan nu álkidit.

Máinnastanárbi lea nubbi eará oassi earret luoddi dološ oskkus mii lea eallán gitta otnáži.

Áiggun dás namahit erenoamážit diiddaid. Jáhkku diiddaide lea ealli ain otne ge. Dán gohčodit maid diidaoskun dahje eahpeoskun. Muhto mu mielas diidajáhkku oahpaha mo olmmoš galgá láhttet olbmuid, eará sivdnádusaid ja luonddu ektui.

Dá leat moadde ovdamearkka:

1. *Bilkár-máinnas*

Guokte vieljaža leigga jodus boazorátkagii. Beaivváš badjánii ja nuorat viellja juoiggastii:

Beaivváš gállis báitá

Mii galmmas lea dan láitá

Jienaid, muohttagiid dat šolge

ja giđđudahtta juohke dolggi.

Boarrasat viellja gilddii vieljas:

- It galgga ipmila sivdnádusaid bilkidit

De bođii suhkkes borga. Firtii easkka moatte beaivvi maŋŋil. Dalle vulggiiga fas johtui. Eahkedis šattai mánoheahpi. Vuot juoiggastii nuorat viellja:

Mánuš, mánuš, lá lá

čohkká dego jalla

Sevdnjes ija šealgá

buollaš olggos bohčá

beaivváš dujiid láhčá.

Boarrasat viellja giellduhii vieljas, muhto ii ábuhan. De dagai hirbmat suhkkes murkku. Soai fertiiga fas bisánit ja šattaiga orrut 3 beaivvi. Boarrasat viellja logai:

- De oainnát mo geavvá go ripmet Ipmila sivdnádusaid bilkidit.

Goalmmát beaivvi easka beasaiga vuolgit. Lei čáppa dálki. Eahkedis šearrágohte násttit. Dalle fast juoiggastii nuorat viellja:

Násttážat čuvget já já já

Libaidit ja bilhaidit já já já.

De bođii doleš ja časkkii nuorat vielja hearggi jámas. Boarrasat viellja logai:

- Jus dál it heaitte, de gal oainnát mii dutnje geavvá!

Nuorat viellja vástidii:

- li dat daga maid ge jus velá okta heargi jápmá ge. Doppe han gal báhcá nubbi vel.

Nuorat viellja šattai ieš geassit gerresa go vulggiiga. Son bázahalai boarrasat villjii. Boarrasat viellja manai. Eahkedis bisánii ja čanai hearggi guohtut. leš bijai dola ja vuorddašii vieljas. Go nuorat viellja bođii, de lei boarrasat viellja málestan.

Go leigga boradan, de viegadišgohte guovssahasat almmis.

Dalle nuorat viellja vuot juoiggastii:

Guovssahasat vihket lip lip lip

buoidi njálmimis lip lip lip

veažir gállus lip lip lip

ákšu sealggis lip lip lip

Boarrasat viellja gieldduhii, muhto nuorat viellja ii jeagadan. Guovssahasat livžugohte ja roaškigohte muohttaga vuostá. Boarrasat viellja gomihii gerresa ja čakŋalii dan vuollái. Nuorat viellja ii beroštan das dušše juioggadii. Guovssahasat dohppestallagohte beskii ja njavve guolggaid. Loahpas bulii beaska buot.

Danne lohket ge boares olbmot:

- li galgga guovssahasaid bilkidit amaset guovssahasat suhttat ja boaldit.

Ulbmil dáinna máidnasiin lea oahpahit árvvusatnit sivdnádusaid.

2. Nubbi eará diida

Go ceggegoahtá goađi dahje huksegoahtá stobu de galgá muitit jearrat ceggenlobi vai oažžu orrunráfi.

Dat han oahpaha ahte galgá čájehit vuollegašvuoda ja olmmošvuoda sivdnideapmái ja sivdnádusaide.

3. Goalmát diida

Galgá sohpat dávttiid albma láhkai go lea boradeamen, ii ge guođđit

ađadávttiid čieskkakeahtta amas guržehallat.

Dá han lea buorre boradanvierru.

Leat ollugat geat čuvvot diiddaid. Munnje lea dát divrras árbi. Mun lean oahppan vuhtiiváldit diiddaid ja geahččalan dáid oahpahit iežan mánnái ja fuolkemánáide. Diiddain lea buorre morála.

Muhto dán birra ii heiven dalle hállat girku oktavuodain. Ja jus oktage hálai dáid birra de gohčoduvvui dat eahpeoskun. Muhtumat čaibme daid geat neahkameahttumiidda jáhkke ja masá gilde hállamis dákkár jallas áššiid birra. Dáid galgai čiehkát. Ovtta láhkai mun in ádden dán. Ja jerren manne? Lei go son nu ahte balle dát fillejedje eret kristtalaš oskkus. Ii mu mielas gal lean nu. Mu mielas lea baicce nu ahte sámi máinnastan- ja mitalanárbi doaibmá njuolggadussan ja láidesteaddjin eallimii. Ja dat orui mu mielas heivemin dasa maid mun ledjen oahppan kristtalašvuodas. Jesus han maid geavahii veardádusaid go sárdnidii ja hálai olbmuide.

Munnje šattai váttisin joatkit girkobargin go girku ii dohkkehan dán árbbi mii munnje lei dehálaš ja divrras.

Iežan girječállimis de burggán diida-, máinnas-, mitalus- ja sátnevájasgálduid. Lean hirbmat ollu oahppan dán burgimis. Ja lean čeavlái go mus lea dákkár gáldu maid sáhtán geavahit ávkin.

Lean mielaevttolaččat geavahan dán riggodaga čuvvovaš iežan čállon girjjiin:

- *Liedážan*-girjjis lean čállán áhkáid birra geat várjalit olbmo birrasa.

Lean maid čállán silbba birra mii galgá várjalit máná gufihttariid vuostá.

- *Ovcci vuomi njolgá* lea mánáidgirji. Dán girji duogáš lea sátnevájas gumppe birra:

Gumpe ruohtá ovcci vuomi ovttá veaiggis .

- *Čuologeadgi*” lea poesija, juoigan, dánsun ja musihkka čájálmás. Duogáš čájálmassii lea gažaldat ahte mo son livččii máilbmi leamaš jus luonddu olbmuid jurddašeapmi livččii leamaš vuodđun. Dás lean geavahan sámiid boares oskku gáldun.

Sámi politihkka ja girku

Goalmát ášši mii dagahii ahte gáiden eret girkus, lei dat go girku ii orron berošteamen das mii dáhpáhuvai sámi servodagas.

1970- ja 80-loguin dáhpáhuvai ollu sámi servodagas. Sáhtta dadjat ahte dalle álggii sámi lihkadus. Sámit moridedje ja duostagohte vuostálastit eiseváldiid vealaheami ja badjelgeahččama maid ledje vásihan guhkes áiggiid čađa. Sápmelaččat gáibidišgohte seamma vuoigatvuođaid go stuorit álbmogat Norggas, Ruotas ja Suomas. Dien áiggi ledje sápmelaččat mielde ollu miellačájemiiin dahje demonstrašuvnnain. Mun maid.

Muhto girku ii jietnadan maid ge. Dat doalahii iežas olggobealde dan mii dáhpáhuvai sámi servodagas. Mu mielas dat elii dego ii livčče mihkkege dáhpáhuvan. Girkobargiid gaskkas hálljuvvui hui uhccán dán birra. Ja jus hálle, de eai orron atnimin dan mii dáhpáhuvai politihkalaččat manin ge. In dieđe manne. Soaitá ahte balle. Muhtumat lohke ahte girku ii sáhte ii ge galgga seaguhit iežas máilmmálaš áššiide. Muhto mu mielas ledje dát dáhpáhusat duodalaš dáhpáhusat mat čuhce garrasit olbmuid dovdduide ja millii. Mun dovden ahte girku jorgalii sealggi dan oassái sámi álbmogis geat rahče sámi vuoigatvuođaid ovddas. Girku válljii eallit iežas ráfálaš eallima.

Munnje čuzii dat garrasit ja velá dat ahte ledjen mielde dan badjelgeahččamis. Dovden iežan guoktilažžan iežan álbmoga ektui. Ja dovden ahte in nagodan bargat sámi áššiid beale girkus.

Dat lei váivi munnje dán dovddastit ja mun fertejin válljet. Ja mun válljejin guodđit girku.

Dan rájes lea ollu rievdan girkus. Oainnán ahte girku lea váldigoahtán eanet ovddasvástádusa sámi áššiid ektui. Šadden hui illui go Sámi Girkoráđđi ásahuvvui. Gádden ahte Sámi Girkoráđđi ásahuvvo guovddáš sámi guvlui gos sámegeiella ja sámi kultuvra eallá. Muhto nu ii šaddan. Behtohallen seamma go ollu earát ge.

Danne lea munnje mángii badjánan dákkar gažaldat ahte lea go Sámi Girkoráđđi dáža girkoráđđi sápmelaččaid várás vai lea go sámi girkoráđđi. Jus dat lea sámi girkoráđđi de leat dasa mu beales goit dat vuordámuš ahte sámi vuohhta beassá leavvat girkui ja báidnit buot girku beaivválaš doaimmaid.

Odne go čuoččun dás ja hálán girku tabuaid birra sámi vieruid ja kultuvrra ektui ja go lean oaidnán prográmma dáid beivviide de lean ilus go sámi vuohhta lea deattuhuvvon dáid beivviid. Sávan ahte dát ii leat dušše dáid beivviid muhto ahte dát duođaid šaddá Sámi Girkoráđi ja girkobargguid vuodđun sámiide boahte áiggis. Dál duostan jáhkkigoahtit ahte sámi vuohhta lea leavvagoahtán girkui.

Girku lea seaguhisgoahtán servodatpolitihkkii. Dat lea buorre. Dat lea ealli girku mearka. Dáža bealde lea Sámi Girkoráđđi dorjon sámi vuogatvuodaid Finnmárkku lága ektui.

Dážabealde rohkadalloyuvvo dál Sámedikki ovddas maid girkorohkosis.

Sámegeiella geavahuvvo eanet aht´ eanet girkus. Báhpát leat ieža vuoruhisgoahtán sámegeiella eannet aht´ eanet.

Muhto dát lea dušše álgu. Dieđán ahte geaidnu lea moalkái. Sámi Girkoráđis ja girkuin Sámis leat ollu hástalusat vuordagis.